

بررسی تطبیقی جرم جعل اسناد در قانون ایران و آلمان

احمد ناصری پور^۱

چکیده

هدف مقاله حاضر، شناخت، ارزیابی و تبیین جرم جعل اسناد در قانون مجازات ایران و آلمان می‌باشد. جرم جعل اسناد در حقیقت بعنوان نوع رایج جرم جعل از جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی در ایران و آلمان به شمار می‌آید، که می‌تواند بر امنیت عمومی تأثیرات منفی بگذارد و از آنجائیکه پیشرفت علم و دانش، ابزارها و وسایل تغییر و تحریف در اسناد را در اختیار جاعلان اسناد قرار داده است، باعث گردیده جرم‌انگاری مناسبی از سوی قانونگذار ایران و آلمان صورت گیرد. روش این پژوهش تطبیقی و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت توصیفی و تحلیلی می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد، نظام جزایی ایران و آلمان در زمینه مواجهه با جرم جعل اسناد هر کدام خصوصیات منحصر به فردی دارد که با مطالعه قوانین موضوعه و نظرات حقوقدانان می‌توان بدان دست یافت. ضمن آنکه شرایط و ارکان تشکیل دهنده جرم جعل اسناد در قانون مجازات آلمان نیز با شرایط آن در قانون مجازات اسلامی ایران مشابهت و همخوانی دارد. جرم جعل اسناد، اقدام علیه امنیت و آسایش عمومی در ایران و آلمان است و قانونگذار برای مرتکبین حبس و جزای نقدی و حتی در ایران برای آنان اعدام هم پیش‌بینی نموده است.

واژگان کلیدی: جعل، اسناد، جرم، قانون مجازات اسلامی، حقوق آلمان

^۱ کارشناسی‌ارشد حقوق جزاء و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بندرعباس mrsoroush206@yahoo.com

مقدمه

یکی از مهمترین جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی جرم جعل اسناد می‌باشد این جرم با قلب حقیقت، اعتماد عمومی به اسناد و مدارک قابل استناد در روابط اجتماعی را مخدوش و باعث ایجاد جو بی‌اعتمادی و تزلزل در روابط حقوقی می‌شود با پیشرفت سریع و تحولات نوین در وسایل ارتباطی که یکی از ویژگی بارز آنها سرعت، تنوع و تسهیل روابط می‌باشد. این جرم در مواردی بصورت خطرناک‌تر و با قصد اخلاص در نظام اقتصادی کشور و مبارزه با نظام ارتکاب می‌یابد از این‌رو است که بزه جعل در زمره جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی قلمداد کرده‌اند. جرم جعل اسناد در ایران و آلمان از جرائمی است که موجب سلب اعتماد مردم نسبت به اسناد و نوشته‌های خصوصی و عمومی گردیده و نتیجتاً مخل آسایش عمومی است. جرم جعل تقریباً هم‌راد خط و نوشته است هم در حقوق ایران و آلمان و سایر کشورها به این جرم توجه ویژه شده است. قانونگذار ایران و آلمان در قوانین مختلف به جرم‌انگاری این عمل پرداخته و برای مرتکبان آن مجازات تعیین نموده است.

باتوجه به نقش حیاتی اسناد در همه ابعاد زندگی امروزی و حکایت آمار و اطلاعات از افزایش روزافزون جعل در اسناد و نوشته‌های تزویر کننده و جرائم مهم دیگری که به کمک این جرم صورت می‌گیرد و از جمله کشور ایران و آلمان از آن نیز مستثنی نبوده است. با پیشرفت سریع و تحولات نوین در وسایل ارتباطی که یکی از ویژگی بارز آنها سرعت، تنوع و تسهیل روابط می‌باشد. این بزه در مواردی بصورت خطرناک‌تر و با قصد اخلاص در نظام اقتصادی کشورها ارتکاب می‌یابد. از باب آنکه اعتماد عمومی را نسبت به صحت اسناد، نوشته‌ها، اوراق بهادار، اسکناس، سکه و نظایر آنها سلب کرده و در مواردی (مانند جعل اسکناس رایج) بنیان‌های اقتصادی جامعه را متزلزل می‌سازند، جرائم علیه آسایش عمومی محسوب شده‌اند.

در قانون مجازات آلمان با مطالعه قوانین موضوعه، قانون اساسی، نظرات حقوقدانان، مقررات و دستورالعمل‌های اجرایی، نظام‌نامه‌ها، منشورهای مختلف و آرا محاکم بعنوان منابع تفسیر قوانین هستند، می‌توان بدان دست یافت. در قانون مجازات اسلامی در ایران در رابطه با جعل اسناد به موارد، جعل احکام، امضا، مهر یا فرمان یا دست خط مقامات دولتی، جعل مهر، تمبر، منگنه، علامت یکی از شرکت‌ها و ادارات دولتی یا غیردولتی عمومی یا شرکت‌های خصوصی (مواد ۵۲۵، ۵۲۸، ۵۲۹)، جعل احکام دادگاه یا حواله‌های خزانه دولتی و علامت تعیین عیار طلا و نقره (۵۲۵)، جعل اسکناس یا اوراق بهادار (۵۲۵)، جعل مدارک تحصیلی (۵۲۷)، جعل در اسناد و نوشته‌های غیررسمی (۵۳۶) و رسمی (۵۳۲ و ۵۳۳) و عکس‌برداری موجب اشتباه از اوراق هویت و مدارک دولتی (۵۳۷) جعل در ارائه جهت معافیت نظام وظیفه (۵۳۸) و سایر موارد می‌باشد. در قانون مجازات آلمان جعل اسناد مفصلاً مورد بررسی قرار گرفته است و چنین بیان می‌دارد که، هرکس، با هدف تقلب در تجارت قانونی، سند جعلی بسازد، سند اصل را تحریف نماید یا از یک سند جعلی یا تحریف شده استفاده نماید، جاعل

محسوب می‌شود. قانون مجازات آلمان در ماده (۲۶۷) در رابطه با جعل اسناد، ماده (۲۶۸) در رابطه با جعل اسناد فنی، ماده (۲۶۹) جعل اطلاعات بعنوان ادله، ماده (۲۷۱) زمینه‌سازی درج داده‌های اشتباه در اسناد دولتی، ماده (۲۷۳) تغییر در مدارک شناسایی رسمی، ماده (۲۷۴) اقتضاء اسناد و تغییر علائم مرزی، ماده (۲۷۵) تدارک مقدماتی جرم تغییر در مدارک رسمی شناسایی، ماده (۲۷۶) تحصیل مدارک جعلی شناسایی رسمی، ماده (۲۷۷) تقلب و جعل در گواهینامه‌های بهداشتی، ماده (۲۷۸) صدور گواهینامه‌های بهداشتی کذب، و در نهایت ماده (۲۸۲) حکم مصادره اموال، توقیف گسترده و حکم سلب مالکیت می‌باشد.

مطالعه تطبیقی حقوق اقدامات علمی لازم جهت پیشبرد اهداف توسعه قضایی و حقوقی هر کشور تلقی می‌شود. از آنجا که حقوق آلمان از جهات مختلف به حقوق ایران همخوانی‌های مناسبی دارد از جمله هر دو کشور دارای سیستم حقوق نوشته هستند، این تحقیق جهت بررسی همخوانی و تطبیق در رابطه جعل اسناد در ایران و آلمان انجام شده است تا به این سوال پاسخ دهد که، با جرم جعل اسناد در قانون مجازات ایران و آلمان چگونه مقابله می‌شود؟ ضمن اینکه می‌تواند سرآغازی برای تحقیقات آینده باشد.

۱- مروری بر مفاهیم

قبل از ورود به بحث اصلی ابتدا با مفاهیم و اصطلاحات اصلی پرداخته شده است.

۱-۱- جعل

جعل در لغت به معنی دگرگون کردن، منقلب نمودن، گردانیدن، قرار دادن، آفریدن، وضع کردن، ساختن و ایجاد کردن بکار رفته است و در تعریفی دیگر به معنی تزویر و وضع است از روی قصد و برخلاف واقع (معین، ۱۳۸۳: ۱۲۳۱؛ جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸: ۱۵۴۴). جرم جعل در قانون مجازات اسلامی تعریف خاصی ندارد و باید به تعاریف لغوی آن و برخی اشارات و اصلاحات حقوق در داخل قوانین موضوعه و حقوق تطبیقی در رابطه با مفهوم آن اشاره نمود. با این حال، از دیدگاه قانونگذار، جعل عبارت از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها، به قصد تقلب است (پرچمی، ۱۳۸۱: ۱۴۸). در ماده (۵۲۳) قانون مجازات اسلامی تعزیرات، در این مورد آمده است: «جعل و تزویر عبارتند از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگر یا بکار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب». براین اساس ساختن یا تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون به قصد جا زدن آنها بعنوان اصل برای استفاده خود یا دیگری و به ضرر غیر جعل محسوب می‌شود.

در اصطلاح حقوقی نیز، جعل و تزویر عبارت است از: «ساختن هر چیز مثل سند به یکی از طرق پیش‌بینی شده در قانون برخلاف حقیقت و به ضرر دیگری» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸: ۱۵۵۵). برخی حقوقدانان نیز در تعریف جعل آورده‌اند: «جعل عبارت از قلب متقلبانه حقیقت در سند، نوشته یا چیز دیگر است، به قصد اضرار به غیر، به روش‌های پیش‌بینی شده در قانون» (کوشا، ۱۳۸۷: ۵-۶). در تعریف دیگر جعل، تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون دانسته شده است که به قصد جا زدن آن بعنوان اصل، برای استفاد. خود یا دیگری و به ضرر غیرصورت می‌گیرد. حقوقدان دیگری نیز، جعل را قلب متقلبانه حقیقت به زبان دیگری در سند، نوشته یا هر چیز دیگر، به یکی از طرق مذکور در قانون، نامیده است (حمیدزاده اربابی، ۱۳۸۸: ۱۰). بر این اساس عنصر ضرر در جعل مفروض تلقی شده و ضرورت ندارد که مدعی جعل در مقام اثبات آن برآید، همچنین لازم نیست، ضرر، تحقق خارجی داشته باشد یعنی در عالم واقع ضرر محقق شود، بلکه احتمال ورود ضرر نیز کفایت می‌کند.

۱-۲- سند و انواع آن

در نظام حقوقی ایران سند بعنوان یکی از اقسام ادله اثبات دعوی بیان گردید بطوریکه در ماده (۱۲۸۴) قانون مدنی در تعریف سند اشاره دارد که: «سند عبارت است از هر نوشته‌ایی که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.» در واقع مقنن سند را صرفاً یکی از ادله‌های ثبوت و اثبات حقی یا وسیله دفاع در مقابل ادعایی دانست بطوریکه برخی از حقوقدانان در توصیف سند آن را دلیلی که قدرت مطلق دارد و همه اعمال و وقایع حقوقی را با هر ارزشی ثابت می‌کند چنانچه در حقوق پاره‌ای از کشورها تنها سند است که از چنین اعتباری برخوردار است» (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۱۸۹). اسناد یا به شکل رسمی هستند یا عادی.

مطابق ماده (۱۲۸۷) قانون مدنی: «اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مامورین رسمی، در حدود صلاحیت آنها و برطبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد رسمی است.» براساس این قانون، اگر آن سند در نزد مقاماتی که در ماده (۱۲۸۷) قانون مدنی اشاره داشته تنظیم گردد سند رسمی تلقی می‌گردد و مراجع صالح برای صدور اسناد رسمی عبارتند از: اداره ثبت اسناد و املاک مانند صدور اسناد رسمی برای اموال غیرمنقول و ثبت آن در دفاتر املاک، دفاتر اسناد رسمی مانند سند بیع و سند رهنی و مامورین رسمی تنظیم کننده سند مانند آراء محاکم در دادگاه‌ها و صدور سند سجلی که در صلاحیت اداره ثبت احوال می‌باشد.

در مقابل اسناد رسمی و شرایط و ویژگی‌های آن هر سندی که شرایط اسناد رسمی از باب تنظیم و مرجع تنظیم اسناد رسمی را نداشته باشد سند عادی تلقی می‌گردد و مطابق ماده ۱۲۸۹ قانون مدنی «غیر از اسناد مذکور در ماده (۱۲۸۷) سایر اسناد عادی است» و همچنین در ماده (۱۲۹۳) قانون مدنی اشاره دارد که هرگاه

سندی که بوسیله مامورین رسمی تنظیم ولی مامور صدور سند صلاحیت تنظیم آن سند را نداشته یا اینکه شرایط قانونی را رعایت ننماید و در صورتی که دارای مهر یا امضاء طرف موضوع سند باشد آن سند از اعتبار سند عادی برخوردار می‌باشد. با مذاقه به مفاد مواد قانونی اخیرالذکر اعتبار سند عادی به شرایط شکلی از باب تنظیم نوشته کتبی و امضاء طرفین ذیل سند و شرایط ماهوی به اهلیت و اراده با قصد و رضای طرفین (شرایط مندرج در قواعد عمومی قراردادها) در هنگام تنظیم سند برمی‌گردد و بدون دارا بودن شرایط تنظیم سند رسمی که در مبحث قبل بیان گردید مانند قراردادهایی که متعاقبین بدون آنکه نزد مراجع رسمی مراجعه نمایند بین خودشان تنظیم می‌نمایند و همچنین فروشنده‌هایی که نزد مشاورین املاک و بنگاه‌های معاملاتی تنظیم می‌گردد (اسکافی، ۱۳۹۰: ۳۴). برخی از اسناد عادی به لحاظ نوع و فرم سند و مرجعی که آن فرم سند را تهیه نموده قانونگذار اعتبار خاص برای آنها قائل شده مانند اسناد تجاری که شامل برات، سفته، چک که به محض صدور توسط اشخاص هرچند بعنوان سند عادی تلقی می‌گردد ولی دارای امتیازات ویژه‌ای می‌باشد که همانند برخی از امتیازات اسناد رسمی را دارا می‌باشد که مقررات مربوطه به آن پیش‌بینی شده است.

۲- عناصر اصلی جرم جعل اسناد در حقوق ایران و آلمان

از آنجائیکه یک جرم واقع شده مستلزم به فعل رسیدن است؛ بعد از گذر از اندیشه و تفکر شخص یا گروه،^{۱۳۷} اقدام به عملیات مجرمانه خود مصداق عنصر مادی و فیزیکی جرم است.

۲-۱- عنصر مادی

برای اینکه جرمی وجود خارجی پیدا کند پیدایش یک عنصر مادی ضرورت دارد و شرط تحقق جرم آن است که قصد سوء ارتکاب عمل دست کم به مرحله فعلیت برسد؛ بنابراین قصد باطنی زمانی قابل مجازات است که تظاهر خارجی آن به صورت عملی مغایر با اوامر و نواهی قانونگذار آشکار شود. و عامل درونی ذاتی از قبیل فکر و طرح و قصد تا زمانی که در همین مرحله بماند از تعقیب جزائی مصون می‌ماند (اردبیلی، ۱۳۹۲: ۲۰۸). عناصر رکن مادی عبارتند از رفتار مجرمانه، موضوع جرم، شخصیت مرتکب، وسیله ارتکاب جرم و زمان و مکان ارتکاب جرم است.

در قوانین ایران، درخصوص جعل باید گفت که این اصطلاحات حقوق کیفری عبارتند از پنهان کردن متقلبانه حقیقت به زیان دیگری بنا به طرق مذکور در ماده (۵۲۳) قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵. وقتی اسناد جعلی به حساب می‌آید که حاوی مندرجات آن، خلاف واقع باشد. شکل‌های جعل نیز عبارت است از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن. طبق نظر

اکثر حقوقدانان در جعل باید قلب حقیقت صورت بگیرد. بنابر قانون مجازات اسلامی و نظریات مشورتی اداره حقوقی دادگستری علاوه بر سه عنصر قانونی و مادی و معنوی، ضرورت وجود عنصر ضرر به دیگری در وقوع جرم جعل یا استفاده از آن لازم است. جعل مادی عبارت است از تحریف حقیقت یا عملی مادی ضمن باقی ماندن اثر خارجی مادی جعل در نوشته یا سند یا غیر، بنابراین در جعل مادی جاعل در صورت و ظاهر و جسم سند مرتکب قلب حقیقت می‌شود بنحویکه آثار این عمل مادی می‌تواند محسوس و مشهود گردد مانند ساختن تمامی یک سند یا الحاق در سند نوشته.

رکن مادی جرم در قوانین آلمان زمانی تکمیل می‌شود که، برطبق معیارهای معقول بشری، پیش‌شرط نقض وظیفه مراقبت و قابلیت پیش‌بینی نتیجه وجود داشته باشند. در صورتی که قانون تصریح نموده باشد، صرف قصور، مبنای مسئولیت تلقی می‌گردد (ماده ۱۵ قانون مجازات آلمان). در نظام کیفری آلمان، صرف قصور برای اثبات مسئولیت کفایت می‌کند، مگر آنکه قانون برای اثبات مسئولیت حد بالاتری از قصور پیش‌بینی نموده باشد (بوهلندر، ۱۳۹۷: ۴۶). جعل مادی عبارت از تغییر حقیقت است به موجب صورت و ماده- پس هر تغییری که در نوشته برخلاف حقیقت داده شود تغییر مادی است بنابراین لازمه تغییر مادی آن است که اولاً نوشته و سند قبلاً موجود باشد و در آن نوشته و سند عباراتی اضافه یا الحاق و یا محو و یا اثبات شود و یا آنکه نوشته و سندی جدیداً تنظیم گردد که این نوشته برخلاف حقیقت باشد پس لازمه جعل و تزویر مادی آن است که عبارات مندرج در ورقه یا اشیاء مجعول محسوس و مشهود باشد بطوری که حس و چشم آن را ادراک نماید.

رکن مادی در بردارنده عناصر عینی جرم و مشابه Actus Reus در نظام کامن‌لو است. عنصر غیرقانونی بودن، یکی از عناصر عام رکن مادی در کامن‌لو نیست، بلکه رده متمایز و جداگانه‌ای را تشکیل می‌دهد، بنابراین فقدان عنصر مذکور، در بعضی موارد رکن مادی جرم Objektiver Tatbestand را خنثی نمی‌کند. در خصوص جرائمی مانند جعل اسناد که ارتکاب آن مستلزم وجود قصد است، رکن مادی جرم زمانی تحقق می‌یابد که عناصر مربوط به آن وجود داشته باشد. مفهوم توصیف جرم در حقوق آلمان در بر دارنده مسائل گوناگونی از جمله تعریف فعل از منظر حقوقی، سببیت، انواع مختلف علل واقعی ایجاد نتیجه خاص است. در خصوص سببیت، مسائل متعددی وجود دارد که، در حقوق آلمان با ابهامات بسیاری مواجه است.

- عنصر مادی جعل اسناد شامل بکار بردن هرگونه وسایل فیزیکی یا شیمیایی و یا هرگونه اقدام برای تغییر اسناد چه فنی و غیرفنی: برای تحقق عنصر مادی جرم جعل اسناد، انجام هر نوع فعل مثبت مادی بر روی اسناد از طریق مباشرت و خواه از طریق معاونت در قانون مجازات آلمان کافی است که با هدف متقابلانه صورت گیرد. در رابطه با جعل اسکناس که افراد اقدام می‌نمایند توجه شده است. این پول اگر افراد تهیه‌کار اقدام به جعل آن نمایند مجازات شدیدتر را خواهد داشت. این اقدام شامل تهیه، در معرض معامله، و وارد چرخه نماید.

در رابطه با تمبرهای رسمی مورد جعل قرار گیرد و بعنوان تمبر اصلی استفاده گردد یا طوری تغییر دهد که ظاهر بیشتری پیدا کند و در معرض فروش قرار دهد و یا آنکه با اقدام به محو کردن علامت ابطال مندرج بر روی تمبرهای اصلی استفاده کند و بعنوان تمبر اصلی مورد استفاده قرار دهد می‌تواند قابل مجازات باشد و فعل مادی جعل را مرتکب شده است.

ساختن نوشته یا سند، ساختن مهر یا امضاء اشخاص، خراشیدن یا تراشیدن یا محو کردن یا سیاه کردن جمله از نوشته، قلم بردن و الحاق و اضافه نمودن عبارتی در نوشته، مقدم یا موخر نمودن تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی، الصاق متقالبانه سندی به سند دیگر، بکار بردن مهر دیگر بدون اجازه صاحب آن. ساختن نوشته و سند عبارت است از اینکه ورقه‌ای مانند شرطی یا قطعی یا صلح‌نامه و وصیت‌نامه و سند ذمه و امثال آن که اصلاً وجود نداشته بنام شخصی تهیه و تنظیم و جعل گردد بنابراین لازمه اثبات جعل آن نیست که موضوع آن سند وجود خارجی داشته یا نداشته باشد. قانون مجازات آلمان هرچند از قلم بردن، الحاق و سیاه کردن و موارد فوق‌الذکر نام نبرده است، ولی از عبارت کلی تحریف استفاده کرده است (بشارتی فر، ۱۳۹۶: ۴۶).

اقدامات مادی دیگر در این زمینه می‌توان به ساخت، تهیه، پیشنهاد فروش، ذخیره‌سازی، ارائه به دیگر، ورقه‌های فلزی، قالب، کلیشه، قطعات قالب‌گیری، نگاتیو، ایجاد اوراق قرضه، گواهینامه سهامی، اوراق رسمی سود، چک‌های مسافرتی، جعل کارت بانک، کارت اعتباری، برگه‌های یورو، چک، سفته، هولگرام، استنسل،

برنامه‌های رایانه‌ای و تجهیزات مشابه‌ای را که به دلیل ماهیت خاص خود برای ارتکاب جرم جعل مناسب ۱۳۹ باشند (عباسی، ۱۳۸۹: ۱۶۱-۱۶۵). در قانون مجازات آلمان به موارد و مصداق جرم مشابه قانون ایران اشاره نشده است و به ساخت سند فنی، و وسایل ارتکاب جرم توجه شده است. این ساخت سند و تحریف صحبت شده است. در اینجا به جعل اسناد فنی اشاره شده است. اقدامات مادی جهت جعل اسناد به معنای هرگونه ارائه اطلاعات، محاسبات یا اندازه‌گیری، شرایط و توالی وقایع است که به صورت کلی یا بخشی از آن، به صورت خودکار با استفاده از یک دستگاه فنی تولید شده است و موضوع مندرج در سند را در اختیار عموم یا افراد مطلع قرار می‌دهد. این رکن مادی جعل و تزویر است که رکن مزبور مرکب از سه شرط است:

(۱) وقوع تغییر حقیقت؛

(۲) اینکه تغییر حقیقت در نوشته‌ها باشد؛

(۳) تغییر به شرحی باشد که ماده (۲۶۷) و (۲۶۸) قانون مجازات آلمان مصوب ۲۰۰۹ تعیین نموده است.

(۱) شرط اول تغییر حقیقت- تزویر و تحریف به شرحی که قبلاً بیان شد نوعی است از دروغ پس تصور نمی‌شود کرد دروغ را مگر به معکوس جلوه نمودن حقیقت به آنچه مغایر با آن است بنابراین اگر حقیقت تغییر نکند تزویر واقع نشده و مجازاتی در کار نیست. اول اگر شخصی بر بالین مریضی که قادر بنوشتن نباشد نشسته و

بنا به خواهش آن مریض دست او را گرفته و با دست مریض در ذیل وصیت‌نامه مریض به موجب شرطی که در آن شده باشد وصیت را فسخ نماید وقتی ثابت شود که این عمل برحسب اراده مریض واقع شده مرتکب جاعل و مزور تشخیص داده نخواهد شد.

۲) برای یافتن رکن مادی تزویر وجود نوشته‌ها لازم است اعم از اینکه آن نوشته‌ها موجود بوده که برخلاف حقیقت در آن تحریف و تزویر شده باشد یا اینکه آن نوشته‌ها به قصد تغییر حقیقت ایجاد و تنظیم گردد. تغییر حقیقت در نوشته شود یا نوشته ایجاد گردد این تغییرات در ظاهر و غیرظاهر تفاوتی نمی‌کند. اعم از اینکه در اسناد مالی و غیرمالی باشد. و یا احیاناً در گواهی‌نامه‌ها و یا علائم و سایر موارد باشد. هدف به قصد متقلبانه انجام گیرد و جعل صورت پذیرد و مورد استفاده قرار داده شود. این موضوع در ماده (۲۶۷) و (۲۶۸) قانون مجازات آلمان نمایان است.

۳) در نهایت باید به معاونت و رکن مادی معاونت در جعل اسناد اشاره کرد که برطبق ماده (۲۶) قانون مجازات آلمان، شامل: تحریک دیگری به ارتکاب عمدی عملی غیرقانونی است. بنابراین، مواردی که شخص قبل از تحریک، مصمم به ارتکاب جرم است یا اصطلاحاً مصادیق Omnimodo Facturus - قصد قطعی ارتکاب جرم - تحت پوشش این مبحث قرار نمی‌گیرد. در چنین مواردی، آنچه باقی می‌ماند، مسئولیت بالقوه طبق ماده (۳۰) قانون مجازات آلمان است. که البته در موارد جرائم با مجازات حداقل یکسال حبس - اعمال می‌شود. برخی معتقدند که عمل تحریک باید بنحوی باشد که مرتکب اصلی از آن آگاه شود، در حالیکه برخی معتقدند ماده (۲۶) قانون مجازات آلمان، مشابه مفهوم زمینه‌سازی در حقوق انگلیس، عدم آگاهی مرتکب اصلی از اینکه به ارتکاب جرم واداشته شده است را نیز تحت پوشش قرار می‌دهد (بوهلاندر، ۱۳۹۷: ۴۹).

۱۴۰

۲-۲- عنصر قانونی

قانونگذار ایران، برای جرم جعل، در مواد (۵۲۴) تا (۵۴۲) قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مجازات‌های حبس و جزای نقدی یا هر دو را با هم برای مرتکب پیش‌بینی کرده است. جرم جعل از جرائم غیرقابل گذشت است و رضایت شاکی خصوصی، جاعل را از تعقیب کیفری و مجازات معاف نمی‌کند، علاوه بر این مجازات جرم جعل قابل تعلیق نیست و متهم ناگزیر به تحمل حبس تعیین شده و پرداخت جزای نقدی خواهد بود.

براساس قانون مجازات آلمان، هیچ عملی جرم نیست، مگر آنکه به حکم قانون کیفری داشته باشد. به عبارتی دیگر هیچ عملی جرم محسوب نمی‌شود مگر به حکم قانون و اصل سرزنش‌پذیری، منع کیفرسازی عطف به ماسبق شونده و ... منع بسط مسئولیت از طریق قیاس نیز یکی دیگر از اصول مذکور است. عنصر قانونی جعل اسناد و اسکناس در حقوق آلمان در گفتارهای هشتم و گفتار بیست سوم منعکس شده است و در این گفتارها در ماده‌های (۲۶۷) تا (۲۸۲) و جعل پول و اسکناس در ماده‌های (۱۴۶) تا (۱۵۲) قانون مجازات آلمان

متجلی است. در نهایت باید اضافه نمود آلمان تدابیری برای حمایت از اسناد در مقابل ایجاد نموده است. ماده (۲۶۷) جعل اسناد را توضیح داده است و چنین بیان داشته که:

«(۱) هرکس، با هدف تقلب در تجارت قانونی، سند جعلی بسازد، سند اصل را تحریف نماید یا از یک سند جعلی یا تحریف شده استفاده کند، به مجازات حبسی که بیشتر از ۵ سال نخواهد بود یا جریمه مالی محکوم خواهد شد.

(۲) هرگونه اقدام در این زمینه قابل مجازات خواهد بود.

(۳) در موارد شدید و خاص، مجازات حبس از شش ماه تا ده سال خواهد بود. مورد شدید خاص زمانی رخ می‌دهد که مجرم:

- به صورت حرفه‌ای یا بعنوان عضوی از یک گروه تبهکار که هدف آن تداوم جرم تقلب یا جعل اسناد باشد، عمل نماید.

- موجب ضرر مالی کلان گردد.

- بطور قابل توجهی، امنیت تجارت قانونی را از طریق تعداد زیادی از اسناد جعلی یا تحریف شده به خطر بیندازد، یا

- از اختیارات و سمت خود بعنوان مقام دولتی سوء استفاده کند.

(۴) هرکس، که به صورت حرفه‌ای یا بعنوان عضوی از یک گروه تبهکار که هدف آن تداوم ارتکاب جرم مندرج ۱۴۱ در مواد (۲۶۳) تا (۲۶۴) یا مواد (۲۶۷) تا (۲۶۹) باشد، مرتکب جرم جعل اسناد گردد، حبس از یک تا ده سال محکوم خواهد شد، در موارد خفیف‌تر، مجازات حبس از شش ماه تا پنج سال خواهد بود» (فداکار، ۱۳۷۶: ۶۱).

به نظر می‌رسد در قانون مجازات آلمان به مصداق‌های جرم جعل اشاره نشده است و بعنوان کلی تحریف بسنده نموده و ضمن اینکه به گروه‌های سازمان یافته و تبهکار توجه خاص نموده و اشد مجازات را برای آنان در نظر گرفته است تا هرچه بیشتر اسناد از عملیات تبهکاران سازمان یافته در امان باشد و از طرف دیگر از زبان‌های وارده کلان جلوگیری نماید. در مقایسه با قوانین جزایی ایران می‌توان گفت: که قانون مجازات آلمان به گروه تبهکاران صریحا اشاره دارد و برای آنان مجازات سنگینی وضع کرده است ولی قوانین ایران از باند تبهکاران نامی برده نشده است.

۲-۳- عنصر معنوی

عنصر روانی یکی از عناصر عمومی تشکیل دهنده جرم است که براساس آن نوع جرم، میزان مسئولیت جزائی و مجازات تعیین می‌شود. برخی از مولفین حقوقی کشور ما به جای عنصر روانی واژه‌های عنصر معنوی و یا

عنصر اخلاقی بکار برده‌اند (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۲۰۵). در جرم معنوی (یا مفادی) قلب حقیقت در مطلب و مفاد یک نوشته بدون اینکه اثر خارجی داشته باشد به عمل می‌آید، به عبارت دیگر جاعل ابتدا حقیقت یک امری را در ذهن خود مُنقلب می‌کند و سپس همان دروغ را به صورت قلب شده وارد سند می‌نماید. بنابراین جعل معنوی عبارت است از قلب حقیقت در مفاد و شرایط و مضمون یک سند بدون اینکه در ظاهر نوشته یا سند تغییر و تحریفی مادی به عمل آمده باشد. در اینجا برخلاف جعل مادی که اغلب بعد از تنظیم سند و نوشته اصیل واقع می‌گردد، جعل معنوی با نوشتن اظهارات و اعلام به صورت کذب و خلاف حقیقت مقارن و همزمان تنظیم سند یا نوشته انجام می‌شود (کوشا، ۱۳۸۷: ۳۲).

دیوان عالی ایران با اینکه در آراء متعددی ضرورت وجود سوءنیت با عنصر معنوی را با عبارت «سوءنیت از عناصر لازم جرم جعل به شمار می‌رود»؛ مورد تأکید قرار داده اما در آراء دیگری به ابهام موجود در قصد جعل دامن زده و با وجود این اصل که داعی و انگیزه و غرض و محرک در اساس جرم تأثیری ندارد و فقط ممکن است در تخفیف مجازات با شرایط دیگری موثر باشد مقرر می‌دارد. اگر کسی به دستور دیگری در سندی جعل کند دستور دهنده جاعل اصلی است و نویسنده که در این قبیل موارد هیچگونه داعی و غرضی برای اصل جعل نداشته نمی‌تواند مجرم اصلی شناخته شود (امین‌پور، ۱۳۸۰: ۶۱۸)، و در رای دیگر دیوان عالی کشور مقرر می‌دارد کسی که به دستور دیگری و با حسن نیت مهر مجعولی می‌سازد و اطلاعی از جعل ندارد جاعل محسوب نمی‌شود و دستور دهنده جاعل است. که در این رای علم مرتکب را شرط دانسته و آمر آگاه را مسئول می‌شناسد نه مامور جاهل را حال باید ببینیم قصد و عمد خاص جرم جعل و تزویر را چه چیزی ممکن است تشکیل دهد: غالب مولفین معتقدند که این قصد متقلبانه که جرم جعل را محقق می‌سازد عبارت است: از نیت اضرار به غیر بطوریکه در بعضی احکام خصوصاً این عبارت «اضرار به غیر» قید گردیده است. مرتکب باید قصد تقلب و سوءنیت داشته باشد و مقصود از سوء نیت علم اوست به نفس عمل قلب حقیقت و یا اینکه ممکن است در نتیجه قلب حقیقت ضرر مادی یا معنوی متوجه شخص دیگر و یا جامعه گردد ولی همین اندازه علم کافی است و ضرورت ندارد که قصد و نیت او نیز واقعاً اضرار به غیر با استفاده توسط خود و یا استفاد دیگری باشد (پیمانی، ۱۳۹۰: ۳۹).

با بررسی بخش عمومی قانون کیفری آلمان کاملاً مشخص می‌گردد که حقوق کیفری، تعریفی از قصد ارائه ننموده است، لذا با بررسی و نتیجه‌گیری از کلیت مواد مرتبط با رکن معنوی جرم، باید تعریفی از قصد مجرمانه ارائه شود. در این خصوص، مهمترین مورد، ماده (۱۶) است: «۱- هرکس، در زمان ارتکاب جرم، نسبت به این حقیقت که، فعل وی مجرمانه است، آگاهی نداشته باشد، عمل او عمدی نیست. البته قابل مجازات بودن فعل غیرعمد او، تحت تاثیر این اشتباه قرار نمی‌گیرد.

هرکس، در زمان ارتکاب جرم، به اشتباه، وجود شرایطی را برطبق قانون ارفاق‌آمیزتری فرض نماید، فقط باید به دلیل ارتکاب عمدی جرم براساس همین قانون ارفاق‌آمیزتر مجازات گردد».

قصد لازم همواره با حیطة جرم فردی ارتباط دارد، برطبق مفاد ماده (۱۶)، قصد لازم به معنای آگاهی از عناصر قانونی جرم است. البته در صورتی که تعریف قصد فقط با عناصر قانونی مدون مرتبط باشد- و سایر عناصر ماهوی کلی مانند عمد و سببیت را که د خصوص کلیه جرائم اعمال می‌گردند و عناصر غیرمدون دیگر را، که مختص جرائم معینی مانند کلاهبرداری مندرج در ماده (۲۶۳) هستند، نادیده گرفته شود- تعریف مذکور بسیار مختصر خواهد بود. بنابراین، مفاد ماده (۱۶) باید بگونه‌ای قرائت و تفسیر شود که حاوی موارد فوق نیز گردد، زیرا موارد مذکور برطبق قانون با فرآیند تصمیم‌گیری عقلانی مجرم نیز ارتباط دارند (کوشا، ۱۳۸۷: ۳۳).

عناصر معنوی جرم جعل اسناد در حقوق آلمان نادیده گرفتن قوانین، قصد و نیت و اراده درونی بر ارتکاب جرم جعل اسناد است. این جرم احراز سوء نیت خاص مبنی بر ساختن و ایجاد کردن و دست بردن در اسناد و مورد استفاده قرار دادن لازم است. به عبارتی دیگر فعل مزبور نیز عمد در کاربرد روش‌های جعل اسناد می‌باشد. هرگاه شخص با علم و آگاهی از وقوع نتیجه و سوء نیت خاص اقدام به جعل اسناد نماید و قصد او از روی عمد و آگاهانه بوده است، و از این طریق بخواهد عالما و عامدا به اهداف خود برسد (همان).

به نظر می‌رسد ارتکاب جعل مفادی یا معنوی به سبب اخلاقی که در نظم و آسایش عمومی و زیان جامعه و ۱۴۳ افراد وارد می‌سازد با مجازات شدیدتری نسبت به جعل‌های مادی مورد حکم قرار می‌گیرد به علاوه مرتکبان جعل مفادی یا معنوی علاوه بر مجازات‌های سالب آزادی و جبران خسارت یا جزای نقدی به مجازات‌های اداری نیز محکوم خواهند شد در حالیکه در جعل‌های مادی برحسب مورد مرتکب جرم تنها به جبران خسارت وارده و حبس تعزیری یا جزای نقدی محکوم خواهد شد.

نتیجه‌گیری

این تحقیق به بررسی تطبیقی جرم جعل اسناد در قانون مجازات ایران و آلمان پرداخت. با مطالعه قوانین موضوعه و نظرات حقوقدانان می‌توان گفت شرایط و ارکان تشکیل دهنده جرم جعل اسناد در قانون مجازات آلمان با شرایط آن در قانون مجازات اسلامی در ایران مشابهت و همخوانی دارد. جعل یک سند یا نوشته یعنی تغییر متقلبانانه یک سند یا نوشته به ضرر دیگری. بنابراین، هر تغییری جعل نیست. بلکه تغییر باید با حیله و نیرنگ بوده و باعث ورود ضرر به دیگری شود. بنابر تعریفی که از جعل گفته شده، جاعل کسی است که با تقلب و حقه، سند یا نوشته‌ای را تغییر می‌دهد تا با این تغییر، ضرری به دیگری وارد کند.

در عنصر مادی جرم جل اسناد در ایران، از آنجائیکه یک جرم واقع شده مستلزم به فعل رسیدن است بعد از گذر از اندیشه و تفکر شخص یا گروه، اقدام به عملیات مجرمانه خود مصداق عنصر مادی و فیزیکی جرم است. در واقع فرد یا گروه بعد از تصمیم‌گیری مبادرت به انجام نقشه‌ها و تصمیمات خود می‌کنند که همان عنصر مادی را شامل می‌شود. در قانون ایران اولین عنصر جعل و تزویر، قلب حقیقت می‌باشد و آن عبارت است از: دگرگون کردن و مخدوش کردن و تغییر دادن و مقلوب ساختن حقیقت یک امر. هرگاه عمل قلب حقیقت، منتفی باشد اگرچه نوشته‌ای هم ساخته شده باشد، باز جرم جعل تحقق نمی‌یابد، زیرا حقیقتی تحریف نشده است. و مصداق جعل اسناد ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن، یا تقدم و تاخر سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر آنها به قصد تقلب است. عنصر مادی جرم جعل در قانون مجازات آلمان: رکن مادی در بردارنده عناصر عینی جرم و مشابه در نظام کامن‌لو است. عنصر غیرقانونی بودن، یکی از عناصر عام رکن مادی در کامن‌لو نیست، بلکه رده متمایز و جداگانه‌ای را تشکیل می‌دهد، بنابراین فقدان عنصر مذکور، در بعضی موارد رکن مادی جرم را خنثی نمی‌کند. درخصوص جرائمی مانند جعل اسناد که ارتکاب آن مستلزم وجود قصد است، رکن مادی جرم زمانی تحقق می‌یابد که عناصر مربوط به آن وجود داشته باشد. مفهوم توصیف جرم در حقوق آلمان در بردارنده مسائل گوناگونی از جمله تعریف فعل از منظر حقوقی، سببیت، انواع مختلف علل واقعی ایجاد نتیجه خاص است. درخصوص سببیت، مسائل متعددی وجود دارد که، در حقوق آلمان با ابهامات بسیاری مواجه است. عنصر مادی جعل اسناد شامل بکار بردن هرگونه وسایل فیزیکی یا شیمیایی و یا هرگونه اقدام برای تغییر اسناد چه فنی و غیرفنی: برای تحقق عنصر مادی جرم جعل اسناد، انجام هر نوع فعل مثبت مادی بر روی اسناد از طریق مباشرت و خواه از طریق معاونت در قانون مجازات آلمان کافی است که با هدف متقلبانه صورت گیرد. در قانون مجازات آلمان به موارد و مصداق جرم مشابه قانون ایران اشاره نشده است و به ساخت سند فنی، و وسایل ارتکاب جرم توجه شده است. در حقوق آلمان رکن مادی جرم بدون نوشتن مصادیق گسترده‌تر می‌باشد. در عنصر معنوی جرم جعل اسناد در ایران، جعل معنوی با نوشتن اظهارات و اعلام به صورت کذب و خلاف حقیقت مقارن و همزمان تنظیم سند یا نوشته انجام می‌شود. جرم جعل از جمله جرائم مادی صرف نمی‌باشد، بلکه نیازمند عنصر روانی است که بدون احراز آن امکان تعقیب سازنده یا تغییر دهنده سند، نوشته، ... تحت عنوان جرم جعل وجود ندارد. این جرم از جمله جرائم عمدی است، که طی آن مرتکب آگاهانه و با علم به قابل مجازات بودن آن عملی که انجام می‌دهد نوشته یا سند یا چیز دیگر را جعل نماید و اقدام متقلبانه وی باعث ضرر و زیان دیگری و یا جامعه می‌شود. در واقع جاعل باید عمد عام در اقدام که انجام می‌دهد و قصد در اضرار به غیر و سوء نیت خاص را داشته باشد. عنصر معنوی جرم جعل اسناد در قانون مجازات آلمان، با

بررسی و نتیجه‌گیری از کلیت مواد مرتبط با رکن معنوی جرم، باید تعریفی از قصد مجرمانه ارائه شود. در این خصوص، مهمترین مورد، ماده (۱۶) است. قصد لازم همواره با حیطة جرم فردی ارتباط دارد، برطبق مفاد ماده (۱۶)، قصد لازم به معنای آگاهی از عناصر قانونی جرم است. رکن معنوی جرم اشاره به اشکال مختلف قصد دارد، قصور فردی و متمایز معمولاً موضوعی است که در رده سوم ساختار سه‌گانه جرم یعنی عنصر عام تقصیر یا خطا مطرح می‌گردد. اشتباه موضوعی، قصد را از میان می‌برد. معمولاً رکن معنوی جرم مسائلی مانند مستی یا جنون را که مرتبط با عناصر عام تقصیر یا خطا هستند، در بر نمی‌گیرد. در صورتی عناصر مجرمانه محقق می‌گردد. عنصر معنوی جرم جعل اسناد در حقوق آلمان نادیده گرفتن قوانین، قصد و نیت و اراده درونی بر ارتکاب جرم جعل اسناد است. این جرم احراز سوء نیت خاص مبنی بر ساختن و ایجاد کردن و دست بردن در اسناد و مورد استفاده قرار دادن لازم است.

در عنصر قانونی جعل اسناد در قانون مجازات ایران، در قانون مجازات ایران جهت برخورد با جعل اسناد موادی از آن به جعل اسناد اختصاص داده شده است. بنابراین از ماده (۵۲۳) تا (۵۴۲) به موارد جعل اسناد پرداخته شده است. عنصر قانونی جعل اسناد و اسکناس در حقوق آلمان در گفتارهای هشتم و گفتار بیست سوم منعکس شده است و در این گفتارها در ماده‌های (۲۶۷) تا (۲۸۲) و جعل پول و اسکناس در ماده‌های (۱۴۶) تا (۱۵۲) قانون مجازات آلمان متجلی است. در نهایت باید اضافه نمود آلمان تدابیری برای حمایت از اسناد در مقابل ایجاد نموده است. مثلاً در ماده (۲۶۷) بیان داشته هرکس، با هدف تقلب در تجارت قانونی، سند ۱۴۵ جعلی بسازد، سند اصل را تحریف نماید یا از یک سند جعلی یا تحریف شده استفاده کند، به مجازات حبسی که بیشتر از ۵ سال نخواهد بود یا جریمه مالی محکوم خواهد شد. در مجموع، جعل و تقلب در قانون مجازات آلمان تعریف نشده است. رکن مادی جرم در قوانین آلمان زمانی تکمیل می‌شود که، برطبق معیارهای معقول بشری، پیش شرط نقض وظیفه مراقبت و قابلیت پیش‌بینی نتیجه وجود داشته باشند. در صورتی که قانون تصریح نموده باشد، صرف قصور، مبنای مسئولیت تلقی می‌گردد.

فهرست منابع

- ۱- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۲)، **حقوق جزای عمومی**، ج ۱، تهران: نشر میزان.
- ۲- اسکافی، نادر (۱۳۹۰)، **فرهنگ ثبتی**، تهران: نشر دادگستر.
- ۳- امین‌پور، محمدتقی (۱۳۸۰)، **قانون کیفر همگانی و آراء دیوان کشور**، تهران: شرکت سهامی چاپ.
- ۴- بشارتی‌فر، صمد (۱۳۹۶)، «**جعل اسناد در حقوق کیفری ایران**»، **پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه شهید بهشتی**.

- ۵- بوهلاندر، مایکل (۱۳۹۷)، **مبانی حقوق کیفری آلمان**، مترجم: اصلی عباسی، تهران: نشر مجمع فرهنگی مجد.
- ۶- پرچمی، علی (۱۳۸۱)، «جعل و تزویر در قانون مجازات اسلامی»، **مجله کانون وکلا**، ش ۱۷۷.
- ۷- پیمانی، ضیاء‌الدین (۱۳۹۰)، **جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی**، تهران: نشر میزان.
- ۸- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۸)، **ترمینولوژی حقوق**، ج ۱، تهران: نشر کتابخانه گنج دانش.
- ۹- حمیدزاده، نجف (۱۳۸۸)، **مقدمه‌ای بر جعل اسناد**، تهران: نشر کارآگاه.
- ۱۰- عباسی، اصلی (۱۳۸۹)، **قانون مجازات آلمان**، با مقدمه مایکل بوهاندر، تهران: نشر مجمع فرهنگی مجد.
- ۱۱- فداکار، علیرضا (۱۳۷۶)، «جعل از نظر حقوق ایران و فرانسه»، **پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه شهید بهشتی**.

- ۱۲- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۴)، **اثبات و دلیل اثبات**، تهران: نشر میزان.
- ۱۳- کوشا، ارسلان (۱۳۸۷)، «مطالعه تطبیقی جرم جعل معنوی اسناد در حقوق جزای ایران و فرانسه»، **پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه امام صادق**.
- ۱۴- معین، محمد (۱۳۸۳)، **فرهنگ فارسی**، ج ۲، تهران: نشر امیرکبیر.

